

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

De Geest der vrijmoedigheid

En zij werden allen met den Heiligen Geest vervuld en spraken het Woord Gods met vrijmoedigheid... toen zij gebeden hadden

Handelingen 4-31.

Ongetwijfeld hebben de mensen in Jeruzalem met de grootste verbazing geluisterd naar de prediking van zulke eenvoudige mannen als Petrus en Johannes. Verbazing om wat ze predikten, maar niet minder om de **vrijmoedigheid** waarmee ze dat deden.

Want om — te beginnen in een stad als Jeruzalem — Jezus Christus en die gekruisigd als de enige Naam te prediken, door welke alle mensen gered moeten worden, daar moest je **vrijmoedigheid** voor hebben.

De eerste weken na de uitstorting van de Heilige Geest scheen het alsof daar geen moed voor nodig was. Niemand die de Apostelen lastig viel.

„Dagelijks eendrachtig in de Tempel volhardende en van huis tot huis brood brekende aten zij te samen met verheuging in eenvoudigheid des harten en prezen God en hadden genade bij het ganse volk”.

Zo lezen we in Hand. 2 : 46 en 47.

Lang zou echter deze pinksteridylle in Jeruzalem niet duren.

Zo lang de „Kerkelijke leiders” zich nog niet bedreigd achtten in hun macht en in hun invloed op het volk zou het nog wel gaan. Maar toen **duizenden** zich gingen stellen onder het opzicht van de apostelen en daarmee verklaarden dat **hun leer** de leer der volkomen zaligheid was en de apostel Paulus in de Naam van Jezus een opzienbarend wonder verrichtte met als gevolg dat **weer** velen gingen geloven toen was voor de Hogepriester c.s. het ogenblik aangebroken om in te grijpen. Nu moest het uit zijn met de prediking van die Naam. Die mensen hadden hun mond te houden in Jeruzalem, tegenover **wie** en **waar** dan ook over Jezus van Nazareth. Zo kwamen Petrus en Johannes achter slot en grendel.

Waarop w.i.w. spoedig hun vrijlating volgde, maar onder ernstige bedreiging!

Wie het van nu af **waagde** om in Jeruzalem te spreken of te leren op gezag van Jezus was strafbaar voor de Hoge Raad.

Het is gevaarlijk geworden in de Heilige Stad om Jezus Christus en die gekruisigd te prediken en de boodschap van Petrus, **Jezus alleen**, door het **geloof alleen** (zie vers 12), later door Paulus de heidenwereld ingedragen, door te geven.

Wat zal de Kerk nu doen, nu de woedende stier op haar afgekomen is?

De rode lap van het Evangelie wegwerpen? Uit **vrees** voor gevaar **zwijgen**?

Of water in de wijn van het Evangelie doen, zoals later Joden-Christenen gedaan hebben om aan de vervolging der Joden te ontkomen.

Gode zij dank niet. „En zij spraken het Woord Gods met **vrijmoedigheid**” schrijft Lucas. Let wel: toen, toen het zwerk zwaar werd van de donder.

En we vragen: waar hebben deze mensen de **moed** vandaan gehaald om door te gaan met prediken, zoals ze deden!

Hebben ze die in eigen kracht bijeen moeten rapen? Gelukkig niet. De verloochening van Petrus zou zich spoedig herhaald hebben.

Neen, maar zij werden vervuld met den Heiligen Geest!

Aldus Lucas! **Vandaar** die vrijmoedigheid. Een vrijmoedigheid die ze in deze situatie niet gehad zouden hebben, als Christus zijn Geest niet had uitgestort.

Hier ziet u wat de Kerk bezit in de gave des Geestes. We hebben hier niet met een herhaling, maar wel met een vrucht te doen van de uitstorting van de Heilige Geest. Dáarvoor heeft Christus nu juist zijn Geest uitgestort om al naar de situatie is bijzondere moed en kracht te geven om Gods Woord te spreken, vooral als de situatie een gevaarlijke is.

Dat geeft de Here hier zwart op wit.

Laten allen, die in de Evangelieverkondiging een bijzondere taak hebben dit niet vergeten. En zij, die ~~men~~ hen meelevend. Vooral nu het mogelijk is geworden dat iemands ambtelijke positie bedreigd wordt. Ook al verkondigt hij geen ander Evangelie dan dat van Petrus, zonder daarvan af of daaraan toe te doen door woord en daad.

In zulk een situatie is het gevaar groot dat men uit vrees voor zijn eigen positie of plaats niet de vrijmoedigheid heeft om te zeggen wat de Geest geeft te spreken. En te lonken naar mensen die geacht worden de touwtjes in handen te hebben of te azen op de welwillendheid van mensen. Daarvoor be-

ware ons God de Here. En zal Hij ons ook bewaren in den Geest.

Als wij maar hetzelfde doen als die kring in de Kerk van Jeruzalem, met wie de apostelen gewend waren de belangen der gemeente te bespreken.

Van zulk een kring is hier sprake als Lucas schrijft: En toen **zij gebeden** hadden werden zij vervuld met de Heilige Geest en spraken het Woord Gods met vrijmoedigheid. Hier komen wij op een zeer belangrijk punt.

Ja, op het voornaamste stuk der dankbaarheid. **Het Gebed**, zoals de catechismus zegt.

Toen Petrus en Johannes, vrijgelaten zich tot deze kring begaven om aan hun eigen mensen hun wedervaren te vertellen, was hun eerste reactie: in gebedsgemeenschap het oog op God richten, op Hem, bij Wien vergeleken de machtigste mensen niets zijn. En van Hem te vragen: geef Uw dienstknechten met alle vrijmoedigheid Uw Woord te spreken.

Hier ziet u geen kring van sluipschutters die aan dienaren van Christus die hetzelfde Evangelie van Petrus trouw verkondigen het preken onmogelijk te maken, maar een kring van **medelevende leden**, voor wie God en Zijn Zaak en de voortgang van zijn Evangelie in de wereld de **hoofdzaak** is, biddende in den Geest bijeen.

Daar heeft de Kerk behoefte aan.

Zonder dát bidden is de vlucht die de arbeid van Paulus genomen heeft en de vrijmoedigheid die hij evenals Petrus en Johannes daarbij aan de dag legden niet denkbaar.

Wij vergeten toch dat voornaamste stuk der dankbaarheid niet?

De Geest der vrijmoedigheid is immers ook de Geest der Gebeden!

J. O. Mulder

(Ongecorrigeerd)

Een interview

II

Welke verschillen en overeenkomsten ziet u tussen de tegenwoordige studenten in Kampen en die van uw studententijd?

Kamphuis: „Dat is een belangrijke vraag...”

Veenhof: „Maar een moeilijke, want je ziet de studentenwereld heel anders wanneer je er als student midden in leeft dan wanneer je er als hoogleraar toch eigenlijk wat naast staat.

Ik geloof dat wij in onze studentenjaren meer contact naar buiten hadden, bijvoorbeeld met N.D.D.D. en S.S.R. Ook geloof ik dat de studenten in mijn studiejaren een bredere belangstelling hadden dan tegenwoordig. Maar ten aanzien van het geestelijk gehalte is er, dacht ik, niet zo heel veel verschil.”

Kamphuis: „Van mijn studentenjaren vormden vooral de jaren 1942 tot 1945, door oorlog en kerkscheuring, eigenlijk een rare tijd, maar ook een radicale en dynamische tijd. Het botste en wrong gedurende die jaren overal in de studentenwereld, mede door de scheuring.

Dat zit er nu ook nog wel, maar soms krijg ik wel eens de indruk dat de studenten tegenwoordig te vriendelijk, te aardig zijn, niet zo dyna-

misch - maar dat is ook maar een indruk. Je staat uiteraard nu meer op een afstand. En je eigen studententijd beleef je altijd het felst.”

Veenhof: „In onze tijd hadden we ook nog contact met de andere theologische faculteiten, maar helaas is dat later weggefallen. Dat heeft bijvoorbeeld Schilder gespeten.”

Kamphuis: „Ik geloof dat Schilder dat, gegeven de situatie na de oorlog, geaccepteerd heeft.”

Wat is uw tegenwoordige opinie over Kuyper, Bavinc en Colijn? Heeft uw opinie zich in de loop der jaren over hen nog gewijzigd?

Veenhof: „Op mijn zestiende jaar kreeg ik van mijn vader de **Stone-lezingen** van

KUYPER

cadeau. Ik was er weg van. Ze gaven mij vermoedelijk de vervulling van een half bewust verlangen naar een „sluitende” christelijke levensbeschouwing.”

Kamphuis: „Ik las de **Stone-lezingen** op dezelfde leeftijd.”

Veenhof: „Daarna kreeg ik **E Voto**. Ik las in mijn studententijd heel veel van Kuiper. Het mooist vond ik zijn brochures, die waren fascinerend.”

Kamphuis: „Dat ben ik helemaal met je eens!”

Veenhof: „In de dertiger jaren kwam de pennestrijd van H. H. Kuiper tegen de „baardeloze knapen”. In reactie daarop ging ik, eerst in Harkstede, en later in Haarlem, Kuiper helemaal lezen. Ik kreeg zelfs de volledige **Standaard** te pakken. In verband met die Kuiperstudie kwam ik ook bij Groen terecht. In 1936 schreef ik een opstel over Groen en de Doleantie.

Maar mijn opinie over Kuiper is successief toch wel geducht gewijzigd, en wel om de volgende redenen.

1. Ik kreeg al meer een afkeer van zijn **manier** van polemiseren. Nú zou ik daarom een artikel als **Kuiper en de Irenischen** beslist anders schrijven dan ik het in 1937 deed.

Die afkeer bereikte een hoogtepunt toen ik Kuipers polemieken met ds. Koffieberg las. Die had Kuipers verdediging van de Duitse inval in België in 1914 scherp maar waardig gekritiseerd. Wat Kuiper toen schreef was infaam.

Een jeugdvriend van Kuiper schreef hem eens: „Denk er aan Bram: Waarheidszin (ik zeg niet waarheidsliefde!) is niet je fort.” Dat was een rake typering van de latere „van God gegeven Leider”. Mr. dr. van den Bergh zei Kuiper meermalen: Wat je nastreeft is mooi, maar de wijze waarop je 't doet is bedenkelijk.

De epigonen gingen dikwijls dezelfde weg op. **En zijn zoon, prof. H. H. Kuiper** ging met dat **dubieuze, behendige** polemiseren wel tot het uiterste!

2. En dan de theologie van Kuiper.

Deze sluit zich bijna integraal aan bij de nareformatorische, sterk scholastisch beïnvloede gereformeerde theologen. Kuiper miste mijns inziens de directe aansluiting met de oorspronkelijke reformatorische theologie. Zijn theologie kreeg mee daardoor een sterk speculatief element. Wat hij bijvoorbeeld over de wedergeboorte zei, is bar en boos.

En ook in zijn uiteenzettingen over de gemene gratie zit een dik stuk speculatie. Er is in de theologie van Kuiper iets tragisch! Hij ziet prachtige dingen. Maar als hij er over gaat theologiseren loopt 't mis.

Kuiper heeft bijvoorbeeld volle aandacht gevraagd voor het verbond. In een tijd toen men er maar weinig meer van verstond. - Weet je dat Kuiper de leerstoel voor de dogmatiek aan de Vrije Universiteit bijna is ontgaan omdat curatoren hem niet vertrouwden „in 't stuk van het Verbond”? Ze wilden hem kerkhistorie geven en Hoedemaker dogmatiek. Kuiper had er zo op gehamerd „dat de genade particulier is” dat de heren wantrouwend waren geworden. Pas toen Kuiper beloofd had ook „verbondstheologie” te zullen doceren, kreeg hij wat hij begeerde. - Nu: Kuiper vroeg aandacht voor het verbond. Dat was prachtig. Maar toen hij er over ging theologiseren kwam die wonderlijke veronderstelde-wedergeboorte-theorie uit de bus. Kuiper heeft ook enorm veel gedaan voor de reformatie van de kerk. Maar in zijn theologiseren erover werden zijn volgelingen opgedoft met die fatale pluriformiteitstheorie.

Zo heeft Kuiper ook gepredikt dat de gelovigen een roeping hadden ten aanzien van „alle terreinen des levens”. Zo zei hij dat. Dat was weer prachtig. Maar toen hij ook daarover ging theologiseren kwam de Gemene Gratie, met zijn vele tegenstrijdigheden en ongereformeerdheden.

Ook bij Kuiper heeft de theologie een hoop kapot gemaakt. Verder zou ik willen wijzen op Kuipers soms zeer bedenkelijk Schriftgebruik. En, niet te vergeten, de idealistische - Hegeliaanse! - trekken in zijn denken. En dan zijn „leiders”-allures! Hij identificeerde op bedenkelijke wijze **zijn** zaak met **Gods** zaak.”

Kamphuis: „Ik ben het daar mee eens, maar, de polemieken is één kant bij Kuiper, en vergeet niet: hij zette zich toch maar in...”

Veenhof: „Ik ben blij dat je dat zegt. Aan Kuipers subjectieve eerlijkheid twijfel ik niet. Maar neem nu bijvoorbeeld zijn bekende uitspraak „Het boetekleed ontsiert den mens niet” - dat is wáár... behalve natuurlijk als de man die 't boetekleed moet dragen dat zelf zegt! En dan zijn polemieken met Bronsveld! Hij „vergaft” diens „zonden” - maar tegelijk maakte hij ze bekend en vereeuwigde hij ze!”

Kamphuis: „Toch heb ik ook wel waardering voor Kuipers Schriftgebruik.”

Veenhof: „Dat begrijp ik; Kuiper kon ook daarin soms grandioos zijn.”

Kamphuis: „Als ik de dogmatiekdictaten van Kuiper met die van Schilder vergelijk, wint Kuiper het op dit punt van Schilder.”

Veenhof: „Zeker, maar er is ook heel vaak een ergerlijk op de klank af citeren en een buigen van de Schriftzin ten bate van eigen opinie!”

Kamphuis: „Neem nu de dogmatiek van Bavinck, daarin is het geheim dat die tot op vandaag actueel is gebleven.”

Veenhof: „Ja, Bavinck beschouw ik als de beste gereformeerde dogmaticus, al zijn er ook in zijn dogmatiek lelijke filosofische **Fremdkörper**.”

En Colijn?

Veenhof: „Laat ik over

COLIJN

zes opmerkingen maken.

1. Allereerst mijn waardering: als hij in Leersum een **weekend** op zijn buiten verbleef, ging hij altijd trouw naar het kleine gereformeerde kerkje van Amerongen!

2. Ook was het niet **zijn** schuld dat Nederlands Oost-Indië in de oorlog weerloos stond tegenover de agressie van Japan.

3. Economisch kan ik hem natuurlijk niet beoordelen, maar mensen die er wel verstand van hebben zeggen dat in de dertiger jaren niemand het beter had kunnen doen dan hij deed.

4. In Genève vocht hij als een leeuw tegen de economische autarkie, die zoveel ellende in Europa heeft gebracht.

5. Mijn bezwaar tegen hem is, dat hij zich mijns inziens te onbewogen toonde tegenover de verschrikkelijke ellende van de werkeloosheid uit de dertiger jaren.

6. Ik geloof dat hij het specifiek gereformeerde, met name het **kerkelijke** leven te weinig kende.

Samen met Holwerda had ik in het begin van de oorlog eens een diepgaand gesprek met Colijn en mr. J. Terpstra in het Kuiperhuis. We hadden van hen als directeurs der Vrije Universiteit een uitnodiging gekregen om te komen praten over het optreden van de theologische faculteit in verband met de spanning in de Gereformeerde Kerken. Wij spraken anderhalf uur met hen over de kerkelijke situatie. Wat ons toen sterk opviel was dat Colijn voor bezwaren als bij ons en vele anderen leefden geen begrip had. Aan het er niét of wél mee eens zijn kwam hij niet toe.

Mr. Terpstra zei, toen Colijn wat eerder vertrokken was, tegen ons: Het gesprek heeft de heren natuurlijk niet bevredigd, u moet maar bedenken dat Colijn geen **feeling** heeft voor wat er in de kerkelijke gereformeerde wereld leeft. Ik kan mij uw bezwaren goed indenken. Ik deel ze ook voor een groot deel. Ik ben nog een zoon van de Afscheiding van 1834.”

Kamphuis: „Ik heb Colijn bij de verkiezingen in 1937 nog in Hilversum horen spreken, maar ik heb hem natuurlijk niet persoonlijk gekend.

Wel lijkt het mij toe: hoe verder je met de jaren van hem afkomt, hoe vager hij wordt als

staatsman; en de taxatie van Colijn als mens is natuurlijk nog moeilijker.”

Veenhof: „Ik waardeer bijzonder dat hij in 1922 radicaal gebroken heeft met zijn lucratieve positie aan de „Koninklijke”, om de Antirevolutionaire Partij te gaan leiden.

Colijn was geen geldwolf.”

Kamphuis: „En ik waardeer in hem dat hij althans in staat was als partijleider de A.R. een duidelijk, eigen gelaat te geven.”

Mag ik u beiden nu enige uitspraken voorleggen, en u vragen daarover uw oordeel uit te spreken, of er althans iets over te zeggen?

De eerste uitspraak is van H. Bavinck, uit zijn Rectorale Oratie van 1888 over de katholiciteit der kerk: „Er is geen algemeen Christendom boven, maar toch wel in de geloofsverdeeldheid aanwezig” (pag. 51).

Kamphuis: „Ik ben het zowel met de positieve als met de negatieve kant van deze uitspraak totaal eens.

Wij belijden de Christus, en Christendom is dus in concreto een **belijdenis** van de Christus. Daarom zijn we alleen **in** de belijdenis één.

Maar het andere is óók waar: in de geloofsverdeeldheid is een algemeen Christendom, al mogen we weer niét zeggen dat in **alle** geloofsverdeeldheid een algemeen Christendom aanwezig is, want er is een geloofsverdeeldheid die het Christendom uitsluit.

In de verdeeldheid dient een appél op elkaar te worden uitgebracht, zoals Calvijn op de Lutheranen uitbracht, en de rooms-katholieken nu op ons doen, zij het m.i. niét via de mariologie.

Ik zou daarom **beide** elementen van deze uitspraak van Bavinck willen vasthouden, want in zijn concrete toespraak houdt deze uitspraak juist een sterk appél in.”

Veenhof: „Ik ben het hierin wel met je eens, maar ik wil wat je zei nog wat aanvullen.

De term **Christendom boven geloofsverdeeldheid** stamt van Thorbecke. Hij dacht daarbij aan een soort kleinste gemene veelvoud van wat alle kerken en bewegingen, die zich als christelijk aandienen, leren. Maar alle léerstellingen en de geschiedenis van het Christendom werden daarbij door hem uitgesloten, zodat hij slechts overhield: God, deugd en onsterfelijkheid, en een christelijk getinte moraal.

Nu gaat Kamphuis in zijn opmerkingen van de belijdenis uit. Ik ga liever van het **geloof** uit. H. Bavinck spreekt over Christendom. Maar wat is dat precies? Daarom zou ik zijn uitspraak zó willen verstaan. Er is een levend geloof - en dus ook ware geloofsgemeenschap - in Christus mogelijk, en gelukkig ook werkelijkheid temidden van alle mogelijke geloofsverdeeldheid. Het geloof is ten principale geloof in een Persóón! Geloof is primair radicaal vertrouwen in Jezus Christus en in Hem in God.

Het valt daarbij op dat Christus tweemaal spreekt van een **groot** geloof, en dan bij twee ex-heidenen: de Kananese vrouw én de hoofdman van Kapernaüm. Daaruit blijkt wel heel duidelijk dat een **groot geloof** mogelijk is bij **gebrekkige geloofsvoorstellingen**. En omgekeerd kan het aanvaarden van een complex orthodoxe geloofsvoorstellingen gepaard gaan met een zwak geloof en zelfs wel met ongeloof.

Overigens, natuurlijk, in de verdeeldheid moet een appél blijven uitgaan; nooit mag men berusten in een onvolmaakte, zondige situatie.”

(Wordt vervolgd)

C. V.

Laat de ploeg niet rusten om een muis te vangen

Dit is het opschrift bij een van Jan Ploeger's Plaatjes bij Nieuwe Praatjes van de bekende C. H. Spurgeon, in het nederlands vertaald door Adema van Scheltema. Helaas kan ik het plaatje u niet laten zien. Maar u kunt het zich wel voorstellen: Vier forse paarden staan voor een stilstaande ploeg. Een stevige knecht met een zweep in de hand houdt triumpfelijk een veldmuisje in de hoogte. Hij schijnt erg trots op zijn vangst te zijn. Een „jongste knecht” staat er verwonderd naar te kijken. Zo te zien zullen

ze nog wel een poosje staan te „niksen”.

Het kostelijke Praatje bij dit Plaatje begint als volgt: „Zulk muizen vangen is een spel, dat weinig winst geeft. Denk aan, een man, een jongen en vier paarden staan werkeloos en dat ter wille van één veldmuis!”

Jan Ploeger toont dan aan, dat veel mensen op hun wijs niet anders doen. Ze hebben een groot werk te doen. Maar in plaats van de hand aan de ploeg te slaan, staan ze te kibbelen over dingen van niets.

Doch laat ik Jan Ploeger zelf het woord geven:

„Onze leraar zei onlangs tot mij: „Jan, als gij zitting hadt in gemeentebesturen of kerkeraden, zoudt gij vreemd opkijken, hoe men daar dit muizenvangen verstaat en tot een uiterste drijft. En niet enkel die besturen, maar soms de gemeente als geheel, laat wat als hoofdzaak moest gedaan worden stilstaan, en bekijkt en bepraat, en dat niet zelden met twistende geestdrift, een nietig veldmuisje”. Dit zeggen maakte mij vrijmoedig, zodat ik onze predikant vroeg, of hij daarover niet iets zou willen opschrijven, om dat in mijn boek in te lassen; „het zal” zei ik, „als krachtig vlees mijn brood te smakelijker maken”. Zie hier wat ik op mijn verzoek ontvingen heb:

„Menige vereniging van goedgezinde en zelfs werkdadige Christenen spat in duigen door een nietige twist of verschil in zienswijze, terwijl overal om hen heen de grote menigte door gebrek aan evangelieprediking en christelijke hulp in haar ellende vergaat. Een misselijk klein muisje, waarnaar geen kat zou omzien, is genoeg om hen de tijd in twistgesprek te doen doden of met onwil de handen werkeloos in de schoot te leggen. Evenzo doen anderen, mannen met een goed hoofd, die maanden tijds en bergen goud verspillen aan het ontdekken en aan de markt brengen van allerlei soort van bespiegelingen, terwijl zij het grote veld der wereld, dat nog op de ploeg wacht, aan zijn lot overlaten. Het schijnt hun niet te deren, hoevelen in onkunde en ongerechtigheid omkomen, als zij maar vrij op hun stokpaardje mogen rijden. In de meeste zaken brengt men het gezond verstand mede in rekening, maar juist in de hoogste en aangelegenste viert men niet zelden der dwaasheid en kinderachtigheid de vrije teugel. Wat u en mij aangaat, Jan, laat ons de muis doden, die zo onbeschaamd is om aan ons brood te knagen, maar laat ons onze kostbare levens-tijd niet aan muizenjacht verspillen. Een zaak, waarvoor een muizenval of hoogstens een kat voldoende is, is niet waard dat wij er ons zelf aan geven.

Met de nietigheden, waarover in de wereld zoveel te koop is, is het niet anders gelegen. Laat ons onze volle aandacht wijden aan de hoogste dingen, — de verheerlijking van God, het winnen van zielen voor Koning Jezus en onze eigen zaligheid. Er zijn dwazen genoeg in de wereld, zonder dat een goed Christen zo dwaas is om uit kleingeestigheid hun aantal te vergroten. Houd gij u bij uw ploegen, Jan, en ik zal mij bij mijn preken houden, en op zijn tijd zullen wij maaien, wanneer wij slechts niet vertragen”.

Het komt me voor, dat wij ons dit wel mogen aantrekken. Het is een kwaad dat in alle tijden en in alle kringen wel voorkomt. Maar daarmee is niet goed te praten, dat ook wij ons hieraan schuldig maken.

Dit kwaad heeft in 1944 een kerkscheuring tot gevolg gehad. Terwijl de wereld in brand stond, de honger om zich heen greep, de concentratiekampen vol waren, hebben de Gereformeerde kerken het bestaan om een scheuring te riske-ren, waarmee ze na twintig jaar nog in de maag zitten. En dat terwille van zogen. leergeschillen, die nu geen mens meer interesseren.

Maar zijn wij wijzer geworden? Ik zie er niet veel van. Wel het tegendeel.

Ik kreeg een brief van een gemeentelid uit een gescheurde kerk. Met allerlei klachten over de dominee en de kerkeraad, waarvan men zich nu had vrijgemaakt.

Met verwondering heb ik die brief gelezen. Er was niet één klacht bij, die duidelijk maakte, dat de kerk daar tegen het Woord des HEREN inging. Het ging daar in sommige opzichten wat anders toe dan het gemeentelid gewoon was. Bijv. bij verkiezing van ouderlingen of diakenen. En er werd geen speciale belijdenis-catechisatie gehouden. En bij het Avondmaal werd het hele formulier niet altijd gelezen. En zo was er meer.

Ik kan mij voorstellen, dat iemand zich in zulk een gemeente niet direkt thuis voelt. Dat men over een en ander spreekt. Maar dat men daarom zich „vrijmaakt” kan ik niet begrijpen. Wie is daarmee gediend? Zou daarover blijdschap in de hemel zijn? Of zou daardoor één zondaar tot de gemeente getrokken worden? Ik denk, dat alleen de duivel hier plezier van heeft.

Hier en daar is men druk aan het muizenvangen, terwijl de ploeg en de paarden werke-

loos staan te wachten. De wereld lacht om ons. Als iemand zou zeggen, dat dit een teken is, dat wij op de goede weg zijn, dan ben ik het daarmee grondig oneens. En ik geloof, dat de Here Jezus het er grondig oneens mee is. Want Hij heeft gezegd volgens Matth. 5 : 13-16: „Gij zijt het zout der aarde; indien nu het zout zijn kracht verliest, waarmee zal het gezouten worden? Het deugt nergens meer toe dan om weggeworpen en door de mensen vertreden te worden. Gij zijt het licht der wereld. Een stad die op een berg ligt, kan niet verborgen blijven. Ook steekt men geen lamp aan en zet haar onder de korenmaat, maar op de standaard, en zij schijnt voor allen, die in het huis zijn. Laat zo uw licht schijnen voor de mensen, opdat zij uw goede werken mogen zien en uw Vader, die in de hemelen is, verheerlijken”.

Zijn we niet bezig zouteloos zout te worden? Moeten we niet vrezan met al onze twisten, dat we nergens meer toe deugen dan om weggeworpen en door de mensen vertreden te worden? Zijn we een licht voor de wereld?

Denken we wel eens met ernst aan de wereld? Spurgeon schreef: „Het schijnt hun niet te deren, hoevelen in onkunde en ongerechtigheid omkomen, als zij maar vrij op hun stokpaardje mogen rijden”. Deert het ons wel?

Laten we eens luisteren naar de stem van een „bekeerde wereldling”. die volgens De Kerkwacht (redactie ds L. E. Oosterhoff) het volgende zeide:

„Die opdracht luidt: Gij zult mijn getuigen zijn. Maar waarom lopen er dan eigenlijk zoveel christenen rond, die zich wel over alle mogelijke bijzaken druk maken, doch die constant óngehoorzaam zijn aan dat bevel? Wanneer ik me dat afvraag, moet ik altijd even aan „vroeger” denken. Toen ik nog in de zonde leefde heb ik dat nooit onder stoelen of banken gestoken. Iedereen in mijn omgeving wist dat ik in actieve dienst van de duivel stond. 'k Wens mezelf heus niet schoon te praten, maar waarom is er in die donkere jaren nooit eens een christen geweest, die mij op de Heiland wees? Ik mag toch niet aannemen dat de kerkmensen, die wel eens met mij in contact kwamen, allemaal naam-christenen waren. Ja, ik was een vijand van God, maar toch kende ik toen ook ogenblikken van schuldbesef. Dagen en weken vol oprechte hunkering naar vrede. Doch ik kende het Evangelie niet en niemand — maar dan ook niemand — nam de moeite mij voor de Heiland te winnen. Heb jij er wel eens bij stil gestaan, dat er in jouw omgeving ook zulke lui rondlopen? Mensen die verbitterd zijn en een hekel aan de kerk hebben. Maar God alleen weet hoe zulke mensen soms in een verborgen hoekje van hun hart kunnen verlangen naar vrede en blijdschap.”

Ds. Oosterhoff schrijft, dat hij het best mogelijk acht, dat die woorden wat overdreven kunnen zijn. Ik vrees, dat het niet overdreven is.

Er zijn scheuringen in tal van plaatsen. Kunnen we aan de wereld duidelijk maken, waarom dat nodig was? Weten we aannemelijk te maken, dat het ging om het Evangelie? Om de Waarheid? Om Christus?

Het zal een hele toer zijn om dit aan een „buitenstaander” duidelijk te maken. Het kan zelfs aan gelovigen niet duidelijk gemaakt worden. Ik wil wel bekennen, dat het mij niet duidelijk is, waarom ds. Van der Ziel moest afgezet worden en waarom ds Oosterhoff veroordeeld moest worden en waarom in Breda een nieuwe vrijmaking nodig was en waarom... Laat mij maar ophouden met namen te noemen. Eén ding staat voor mij vast: Als we waarlijk stonden in de vrijheid, waarmee Christus ons vrijgemaakt heeft, waren deze scheuringen niet ontstaan. En als we terugkeren tot die vrijheid, dan zullen ze ras verdwijnen.

Want het ging en gaat naar mijn overtuiging nergens om zaken, die een scheuring nodig maken. Ik twijfel niet aan de oprechtheid van de broeders en zusters, die menen dat een nieuwe vrijmaking of zuivering of hoe men het noemen wil noodzakelijk was. Maar ik deel die mening niet.

Was ergens de dwaling zo groot, dat die niet in liefde te verdragen was?

Heef men zich overal beijverd de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes? Behoorden allen niet meer tot het éne lichaam van Christus?

Kon men ergens niet meer zeggen: „Eén Naam is onze hope”? Was het ergens zo, dat er geen sprake meer was van één Here, één geloof, één doop, één God en Vader van allen?

TE BERDE

Des heren Verbrugh's toorn is ontstoken — althans wás ontstoken — over een Te Berde van mijn hand, waarin ik een paar opmerkingen maakte over de principiële benadering van de grote internationale vraagstukken.

De heer Verbrugh meende in dit artikeltje aanleiding te zien eindelijk tot „ontmaskering” van het blad „Opbouw” te kunnen overgaan: „Opbouw” is een A.R.-weekblad! Men gelieve vooral een heel vies gezicht te trekken bij het uitspreken van de letters A.R. Met het uiten van deze beschuldiging is Opbouw voldoende gediskwalificeerd.

De beschuldiging is overigens vals. Dat neemt niet weg, dat de verontwaardiging van de heer Verbrugh wel te begrijpen valt. Het G.P.V. bezat in onze kring nagenoeg een monopoliepositie. Het moet een teleurstellende ervaring zijn te bemerken dat dit monopolie aan kracht gaat inboeten.

Het onderlinge gesprek wint echter daarmee. Terugkerende op het vraagstuk van de internationale politiek zou ik daarom aan de heer Verbrugh drie vragen willen stellen.

Vraag 1. Welke bijdrage dient Nederland te leveren aan de verwezenlijking van een internationale rechtsorde?

Toelichting: Deze vraag impliceert uiteraard dat ons land er niet mee kan volstaan uitsluitend op eigen belang af te gaan. Niet ons nationaal belang, maar de opbouw van een redelijke internationale rechtsorde, waarin vrede en vrijheid heerst, dient ons voor ogen te staan bij onze buitenlandse politiek. Gegeven dit uitgangspunt is het mij niet duidelijk, hoe de door het G.P.V. gewenste nationale zelfstandigheids-politiek tot dit doel moet bijdragen.

Vraag 2. Welke zedelijke overtuigingskracht bezit de geponeerde zelfstandigheidspolitiek voor ons land als Nederland, dat reeds sedert de Franse tijd op geen enkele wijze in staat is eigen zelfstandigheid waar te maken?

Toelichting: De grondvesting van de Nederlandse staat na de val van Napoleon hebben wij te danken aan de bescherming van onze overzeese buurman: Engeland.

Engeland wenste geen grote Europese mogendheid aan de kusten van de Noordzee. Pruisen maakte toendertijd aanspraak op ons grondgebied. Maar Engeland heeft iedere aanspraak altijd vierkant afgewezen. Sindsdien heeft de ontwikkeling in Nederland zich voltrokken op de achtergrond, in de schaduw van onze machtige buur. In de eerste wereldoorlog bleef ons grondgebied ongerept vanwege het loutere feit dat Duitsland het uit strategische en politieke overwegingen prefereerde dat wij neutraal zouden blijven. Hoe het in de tweede wereldoorlog is gelopen en in de huidige naoorlogse periode is genoegzaam bekend.

Ook op economisch gebied zijn wij niet in staat de banier van de autonomie omhoog te heffen. Wij zijn niet in staat een zelfstandige monetaire politiek, een zelfstandige conjunctuurpolitiek, een zelfstandige handelspolitiek te voeren. De in- en export maken bij ons rond 80 % van het nationale inkomen uit.

Vraag 3. Wat is de geestelijke grondslag van de door het G.P.V., althans door de heer Verbrugh voorgestane samenwerkingsvorm van de kleine Noordzeestaten?

Toelichting: Ik kan mij voorstellen dat men uit praktische of uit machtspolitiek overwegingen een sterke samenwerking tussen de Noordzeestaten bepleit; niet in geding is echter het praktische motief maar het geestelijk fundament, dat een dergelijke samenwerking zou rechtvaardigen, in tegenstelling tot samenwerking met de overwegend rooms-katholieke E.E.G. landen.

Ik zou nog eens willen herinneren aan de twisten uit de dagen der Afscheiding. Er zal wel geen mens wezen, die zegt dat de scheuringen van die tijd nodig waren. De mensen zelf, die als wolven en leeuwen tegenover elkaar gestaan hadden, hebben aan het einde van hun leven met schaamte bekend, dat zij zo niet hadden mogen doen. Ze hebben schuld erkend en gesmeekt om vergeving.

Zal de geschiedenis ons dan nooit iets leren?

'k Moet bij veel getwist en geschrijf in onze dagen denken aan wat ik las bij Helmut Thielecke: Lijden aan de Kerk. Het is vertaald door Dr. G. van Leeuwen en uitgegeven bij Zomer en Keuning te Wageningen. Hij haalt op bl. 34 een andere theoloog aan, die schreef: „Altijd weer dringt zich het beeld aan mij op van een domtoren, waar hoog bij de spits twee mannen op een steiger staan, die heftig met elkaar twisten over de vraag, of de laatste krul naar rechts of naar links getrokken moet worden en die bereid schijnen te zijn elkaar daarvoor in de diepte te storten. Beneden op straat staan de mensen, kijken omhoog en snappen niet wat die twee met elkaar hebben. En omdat ze het niet begrijpen keren ze zich hoofdschuddend af”.

Een ander beeld keert in mijn herinnering terug. Het was omstreeks 1944. Ik stond bij een boer in Friesland te praten over de kerkelijke

toestand. De strijd van theologen en kerkrecht-deskundigen was in volle gang. De Fries begreep er niet alles van. Nu eens was hij het met de ene partij, dan weer met de andere eens. Hij kon er niet bij, dat al dit geharrewar nodig was.

Er scharrelden een paar kippen met wat kuikens om de schuur. De kippen kregen ruzie en de kuikens kropen weg in allerlei hoeken en gaten.

„Kijk”, zei de boer, „als de kippen vechten worden de kuikens schichtig en kruipen weg. Zo gaat het ook in de kerk. Als voorgangers vechten wordt het kerkvolk schichtig en weet niet waar het zich bergen moet”. Gaat het tegenwoordig ook velen niet zo?

Ik wil dit artikel eindigen met een woord van Paulus, de apostel des Heren: „Als gevangene in de Here, vermaan ik u dan te wandelen waardig der roeping, waarmede gij geroepen zijt, met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, en elkander in liefde te verdragen en u te beijveren de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes:

één lichaam en één Geest, gelijk gij ook geroepen zijt in de ene hoop uwer roeping, één Here, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die is boven allen en door allen en in allen”.

H. J. Jager.

en lengte en hoogte en diepte is, en te kennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat, zulks „samen met alle heiligen” en volgens Grosheide in zijn commentaar op deze brief spreekt dit: samen met, van een gemeenschappelijk werken.

We hebben in dit opzicht elkaar, de gemeenschap der gelovigen nodig. Dat wijst weer heen naar de persoonlijke individuele zwakheid. Het ambt aller gelovigen moeten we niet opvijzelen tot een hoogte, die het volgens de Schrift niet heeft in deze bedeling.

Het hulp ontvangen blijkt in de Schrift niet in strijd met het gelovige-zijn, met het ambt aller gelovigen. De gelovige is in zijn ambt ook tegenover de mensen, de mede-gelovigen niet onafhankelijk, „zelf-supporting”.

In dit raam wil onze weigering tot logische operaties met en vanuit het ambt aller gelovigen worden verstaan.

Dat het bovenstaande zijn consequenties heeft voor ons onderwerp zal ieder verstaan, naar we hopen.

In het geheel van de Schrift treedt het „bijzondere kerkelijk ambt” niet op als concurrent en tegenspeler van „het ambt aller gelovigen”, maar behoeft het laatste vanwege de aard dezer bedeling het eerste om recht te functioneren, vgl. om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon, Ef. 4 : 12.

„Het „predikambt” is inderdaad een „noodmaatregel” (Popma, VI, 26) **maar als zodanig inhaerent aan deze bedeling** en dit geldt ook van de andere bijzondere ambten.

Algemeen-bijzonder

Het schema algemeen-bijzonder kan prof. Popma niet erg bekoren, al strijdt hij er ook tegen met een zekere reserve. „Wanneer we met het schema van algemeen en bijzonder willekeurig werken, is daarvan geen verheldering te verwachten, maar verwarring” (VI, 162). „Het ambt aller gelovigen laat geen principieel onderscheid van algemeen en bijzonder toe...” (VI, 162). De woorden „willekeurig” en „principieel” geven de bovenbedoelde reserve duidelijk aan.

Nu staan ook wij niet op de termen algemeen en bijzonder in dit verband. Reeds zagen we, dat ze noch in de Schrift, noch in de belijdenis, noch in de kerkelijke formulieren voorkomen. Het zijn termen, die als hulpmiddelen willen fungeren in het gesprek en daarnaast ook pogen enige verheldering te geven.

Als zodanig is er, naar ik meen, ook nog wel iets goeds van te zeggen.

Met de term „ambt aller gelovigen” heeft men gepoogd uit te drukken, dat er in de kerk geen „leken” zijn, geen ambteloze leden, die geheel onzelfstandig zijn en van de hiërarchie geheel afhankelijk. Het spreken van „algemeen ambt” wil twee dingen aangeven. Allereerst dat allen in de kerk tot dienst zijn geroepen. Dan heeft het woord „algemeen” dus betrekking op de dragers van dit ambt. Maar dit hangt samen met de inhoud van dit ambt. Het is van algemene aard, d.w.z. het bevat opdrachten die met het zijn van gelovige en kerklid als zodanig gegeven zijn. Hier valt te verwijzen onder meer naar Zondag 38 van de Heid. Catechismus.

De term „bijzonder ambt” wil uitdrukken, dat het niet aan alle leden van de gemeente is opgelegd, maar aan bepaalde personen, die aan bepaalde vereisten moeten voldoen, vereisten, die niet bij alle kerkleden gevonden worden, 1 Tim. 3, vgl. speciaal vers 6 en 10; 2 Titus 1 : 5-9. En dit hangt weer samen met de bepaalde opdrachten, die met dit ambt gegeven zijn, opdrachten van een speciaal karakter.

We raken hier m.i. de kern van het gehele geding, dat ons bezig hout. Het „ambt” is geen theoretische grootheid, waarover men lustig speculeren en theoretiseren kan. Het is een dienst met bepaalde opdracht(en), heel concreet. Niemand staat in de kerk zonder opdrachten; daarom staan allen „in het ambt”. De gelovige is als gelovige aan Gods opdracht, aan Gods wet voor zijn leven als gelovige gebonden. „De kern” van het ambt „ligt in de aanstelling, de verleende autoriteit, de opdracht, en in het erkennen en aanvaarden daarvan”, schrijft dr. V. Sietsma: De ambtsgedachte. En de gelovige heeft die opdrachten uit te voeren in het geloof, met de inzet van heel zijn persoon. En wel op zulk een wijze, dat daarin zijn ongedeelde hart zich geeft aan de Here en de naaste: zo wordt de persoon door het ambt verslonden. Die opdrachten zullen moeten verricht worden uit het geloof, dat inderdaad niet maar een functie is, maar de dynamische kracht, die de mens in en vanuit zijn hart aanzet tot zijn dienst. De gehele

De ambten in Christus' kerk

IV

We schreven reeds dat prof. Popma bijzonder schone dingen schrijft over het ambt, het algemeen menselijk ambt. Hoewel deze term niet aan de Schrift is ontleend, vertolkt hij een volkomen Schriftuurlijke gedachte.

Maar het gaat niet aan om daarvan nu een stelling te maken, van waaruit men als vanuit een zelfstandig en geïsoleerd gegeven nu verder gaat denken en concluderen los van het concrete spreken van de Schrift.

Men maakt dan dezelfde fout als degenen, die in de Schrift hebben gelezen dat God van eeuwigheid besloten heeft in souverein welbehagen sommigen tot het eeuwige leven te verkiezen. Zij gaan nu met dit Schriftgegeven aan het denken, aan het logisch opereren, los van het concrete spreken en van heel de verbanden van de Heilige Schrift. Zo komen ze van de ene stelling tot de andere. Het wordt een machtig, logisch kloppend geheel, maar dat in wezen toch vreemd is aan de Schrift zelf, en die zelfs geweld aandoet. De gevolgen blijven ook niet uit. In de gemeenten gaat lijdelijkheid heersen en onzekerheid. De Schriftuurlijke leer der uitverkiezing is niet langer een bron van blijdschap en zekerheid.

Het gevaar is bij deze wijze van „theologiseren” niet afwezig, dat men in het begin reeds zijn stelling uit de Schrift, van waaruit men logisch verder denkt, vult met een inhoud, die zich met de Schrift zelf niet verdraagt, ook al zijn de termen zelf nog wel Schriftuurlijk. Ongemerkt gaat men er alvast in leggen, wat men er later begeert uit te halen.

Dit voorbeeld is algemeen bekend.

Maar niet anders staat het met het logisch opereren vanuit het begrip: algemeen menselijk ambt, los van het concrete spreken van de Heilige Schrift.

Daarbij moet in de eerste plaats reeds bedacht worden, dat de term „algemeen menselijk ambt” in de Schrift zelf niet voorkomt. Dat is geen bezwaar om hem te hanteren; we zijn geen biblicisten, die alleen in woorden en termen van de Heilige Schrift willen spreken. Maar dat feit noopt m.i. wel tot extra voorzichtigheid in het trekken van conclusies.

In het Oude Testament komt het woord „ambt” in gevarieerde betekenis voor ter aanduiding van verschillende taken, in het bijzonder op cultisch terrein.

In het Nieuwe Testament vinden we het woord ambt bij mijn weten in het geheel niet. Dat levert vanzelfsprekend geen bezwaar op om van ambten te spreken in verband met de Nieuw Testamentische gemeente, als daarmee maar de werkelijkheden, die we in het Nieuwe Testament vinden, juist worden getypeerd.

We moeten dus extra voorzichtig zijn in het

logisch opereren met en vanuit de term algemeen menselijk ambt, waarvan het ambt aller gelovigen een verheldering heet. Popma wijst er zelf op, dat conclusies uit de Heilige Schrift niet de Schrift zelf zijn (Schisma en oecumene, § 4 en § 5). Maar conclusies uit een term, die Schriftgegevens zoekt te benoemen, evenmin!

Naar mijn mening is prof. Popma aan dit gevaar van logisch opereren vanuit een bepaalde stelling niet ontkomen en zijn ook de verbanden, waarin hij haar plaatst, niet juist of doorzacht.

We leven in een onvolkomen bedeling

Het is naar mijn mening nuttig en nodig eerst een paar algemene opmerkingen te maken in verband met het algemeen menselijk ambt en het ambt aller gelovigen.

Dit wordt bediend in een onvolkomen bedeling.

Het zou veel rijker en machtiger functioneren, wanneer de zonde niet in deze wereld was gekomen. Dan zou ons denken niet zijn aangetast door zwakheid; dan zou het door verkeerde begeerten van het hart niet scheef gaan en zich in verkeerde richting bewegen.

Dit alles zal in de grote toekomst van Christus ook niet meer het geval zijn. Dan zal het ambt aller gelovigen in volle kracht functioneren.

Het doet dit nu nog gebrekkig.

Zelfs de „allerheiligsten” hebben nog maar een klein beginsel van de nieuwe gehoorzaamheid (Heid. Cat. antw. 114).

Daarom spreekt de Schrift ook van een opwassen tot zaligheid door de redelijke, onvervalste melk (1 Petr. 2 : 2) en roept zij op tot een opwassen in de genade en in de kennis van onze Here en Heiland, Jezus Christus (2 Petr. 3 : 18). En van het bereiken van de eenheid des geloofs en der volle kennis van den Zoon van God (Ef. 4 : 13), die als **doelwit** wordt gesteld.

En daartoe, zegt Paulus in vers 11 en 12, heeft de Here zowel apostelen als profeten gegeven, zowel herders als leraars.

Het gaat er hier nu niet om wat precies met deze „ambtsdragers” wordt bedoeld, maar om het feit van hun gegeven zijn tot dit doel.

Dat alle gelovigen staan in het ambt sluit niet uit dat zij bij de rechte vervulling en bediening ervan hulp ontvangen. Want zij zijn nog zwak en gebrekkig, deze gelovigen. We zijn niet meer in het paradijs en we zijn nog niet in de heerlijkheid der toekomstige eeuw. Daarmee hebben we rekening te houden in ons spreken over het algemeen menselijk ambt en het ambt aller gelovigen.

De gelovige is ook niet in staat **op zichzelf** tot de rechte, volle kennis Gods te komen. Daarop wijst Paulus in Ef. 3 : 18, waar hij spreekt van een in staat zijn te vatten hoe groot de breedte

mens is in dit ambt opgenomen, maar niet als een optelsom van losse functies en op zichzelf staande krachten, doch in een integrale eenheid, met zijn hart. Hij is er vaak in betrokken met al zijn vermogens, maar bij elke opdracht naar die wijze, als die speciale opdracht van hem vraagt. Want tenslotte is het woord ambt een verzamelnaam voor de verschillende concrete opdrachten, die God aan de gelovige als kerklid geeft, en die hun eenheid vinden in bron, norm en doel (antw. 71 van de Heid. Cat.), van de ambtsdienst.

Daarom kan er ook van bijzondere ambten in de kerk - om ons daartoe nu te beperken - gesproken worden. Opdrachten van speciale aard, aan bepaalde personen in de kerk. Dat geeft geen **principeel** onderscheid met wat er aan de hand is bij het zgn. algemene ambt der gelovigen. Dat is immers ook de begripsmatige samenvatting van een aantal concrete opdrachten van God, die echter niet los van elkaar staan, maar een eenheid bezitten als boven aangewezen.

Het staat aan de soevereine God vrij opdrachten geven zoals Hij wil en aan wie Hij wil.

En het staat ons niet vrij daartegen bezwaren in te brengen vanuit onze opbouw van begrippen.

We komen dan tot een „theologie”, die over de Schrift gaat heersen en verwarren ons zelf, als we toch - gelukkig - aan de Schrift onderworpen willen zijn, in vragen, die vragen blijven; waarop we geen antwoord van wie ook ontvangen, omdat we op de verkeerde weg zijn.

Ook in het bijzonder ambt wordt de gehele persoon door God opgeëist, evenals in het algemene ambt. Zijn ganse hart heeft hij daarin aan de Here en de naaste te geven, naar de wijze, die deze opdrachten van hem vragen. Hij is er in zijn persoon met zijn totale menselijkheid in betrokken.

Dat de bijzondere ambtsdrager aan zijn eigenlijk menselijk ambt niet zou toekomen, is daarom een fictie - want er is geen **principeel** onderscheid tussen „beide ambten”.

De vakman

In het vorige artikel schreven we iets over Popma's bestrijding en afwijzing van de theologie als wetenschap: daaraan zou vastzitten de gedachte, dat de theoloog de vakman is, boven het lekendom verheven. Deze gedachte versterkt Popma's kritische opvatting t.a.v. de bijzondere ambtsdragers, zagen we. Wel is deze opvatting kritisch t.a.v. een bepaalde **theologische opvatting** van het bijzonder ambt als het ambt aller gelovigen par excellence, bij uitnemendheid, met name geldt dit van het predikambt (VI, 30), maar de vraag valt toch te stellen, wat er bij Popma van het bijzondere ambt als zodanig overblijft. Van het predikambt schrijft hij: „Dat hiermee een bijzonder kerkelijk ambt wordt bedoeld (en dat dit uit de leer van de Schriften niet aangetoond of verantwoord kan worden)

staat volkomen vast. Niettemin is elk ondertekenaar van de H.C. als belijdenisgeschrift competent, onder „predikambt” niet meer en niet minder te verstaan dan een aspect aan het ambt aller gelovigen. Dat dit, vanwege de zwakheid van ons vlees en meer nog vanwege de traagheid van ons hart en ons onverstand een beetje georganiseerd moet worden, betekent hoogstens dat „het predikambt” een noodmaatregel is... Maar geen nood breekt wet: in de kerkgemeente behoort het zo niet te zijn...” (VI, 26, 27).

In het bijzonder „het predikambt” moet het dus bij Popma ontgelden. Over het ouderlingenambt, het regeerambt lezen we niet zoveel. Toch valt het onder de kritiek van Popma, wanneer deze in het algemeen spreekt over het bijzonder ambt.

Dat hij zich er niet zo rechtstreeks tegen richt als tegen „het predikambt”, vindt natuurlijk hierin zijn oorzaak, dat de regeerouderling geen „theoloog” is, althans in de regel niet.

Maar daarmee is tevens duidelijk, dat Popma's vele bezwaren tegen de theologie als historische grootheid - zo zij al gerechtvaardigd zijn ¹⁾ - niet het „bijzondere ambt” als zodanig behoeven te raken, hoogstens de appreciatie ervan en de uitwerking ervan in het **predikambt**.

En daarom is er voor ons maar één weg: vragen naar wat de H. Schrift ondubbelzinnig zegt. Bij de Schrift en bij haar alléén vallen tenslotte de beslissingen.

G. Janssen.

¹⁾ Het is hier niet de plaats om op deze bezwaren van Popma in te gaan. Maar een enkele opmerking moge toch worden gemaakt. Prof. Popma snijdt hier o.i. een wezenlijk probleem aan, dat onvoldoende onder ogen is gezien. En over de theologie, zoals zij in de loop der eeuwen zich heeft vertoond, zegt hij vele behartenswaardige dingen. Naar mijn mening geeft Ds. J. R. Wiskerke de oplossing niet, in Lucerna 2e jrg. no. 1, III B, A., als hij pleit voor verruiming van de „wetenschapsbepaling”. Centraal is hier m.i. de vraag, wat de aard is van het wetenschappelijk denken. Het komt hier alles aan m.i. op de term en tegenoverstelling en distantie nemen. Een christen-denker, die zijn plaats weet in de door God gelegde scheppingsverbanden zal deze begrippen anders vullen dan de ongelovige denker, die zichzelf soeverein en onafhankelijk acht. M.i. hebben wij met hen geen algemeen wetenschapsbegrip gemeen. Het distantie nemen zal nooit absoluut opgevat mogen worden, maar gaat gepaard met gehoorzame erkenning van Gods wetten, waardoor ook de Gegenstand van het wetenschappelijk onderzoek wordt bepaald. Het is opgenomen in de verbondenheid met de Gegenstand als mede-scheepsel, dat zoekt gekend te worden. De vraag laat zich niet verdringen of mutatis mutandis in deze zin dan ook niet van de theologie als wetenschap gesproken kan worden, wetenschap in deze nederige zin van het woord, in deze **verbondenheid**, waarin het analyserend denken plaats vindt, en moet plaats vinden.

Is in onze belijdenis het laatste woord gesproken?

Trekken we ons achter die belijdenis terug met het „van tweeën één”, „de vervloekte afgoderij” en art. 29 N.G.B.?

Of gaan we een nieuwe confrontatie aan?

Rome is zichzelf gebleven, maar aan de invloeden van de Reformatie niet ontkomen, niet in het minst in ons land, men houdt zich daar in onze tijd intens bezig met de vragen die de Reformatie aan de orde stelde.

Nog klemmender wordt dit alles wanneer we de **Lutherse Reformatie** ter sprake brengen.

In het blad „De Poortwake” van 4-11-1954 prijst ds. G. Visee het Gereformeerde Gezinsblad (hoe snel veranderen de tijden en wij met hen) omdat dit blad er bij herhaling op wees dat het geboorte-uur van de Kerkhervorming niet op 31 oktober 1517, maar op 10 december 1520 geslagen heeft, omdat Luther toen de pauselijke banbul in het vuur wierp.

Ik heb dit altijd een typisch staaltje van dogmatische geschiedbeschrijving gevonden. We kennen deze gedachtengang; men weet op de dag af aan te geven, wanneer de Roomse kerk valse kerk werd. Dat de merktekenen van de ware kerk al ruim een eeuw op de loop waren, mag niet hinderen.

Het is nog niet zo lang geleden dat bij een herdenking van de Reformatie de vraag werd gesteld of Luther ook iets met de Reformatie te maken had.

In ons land is het aantal „Martinisten” nooit zo groot geweest, maar ons land is toch echt de hele wereld niet.

Het is de vraag of in de ontwikkeling van het Reformatorisch leven in onze Gereformeerde Kerken voor een man als Luther nog een plaatsje is. Zou dit niet het geval zijn, dan doen we beter over die banvloek over Luther het stilzwijgen te bewaren.

In de Reformatie van de kerk gingen Luther en Calvijn een eigen weg.

Voor Calvijn leefde de vurige begeerte naar eenheid en het was hem leed zich tegen felle aanvallen op zijn leer over het Avondmaal van Luthers zijde te moeten verdedigen.

De pogingen om tot eenheid te komen zijn niet geslaagd.

In onze Heidelbergse Catechismus wordt aan het verschil met de Lutherse over het zitten van Christus ter rechterzijde en de daarmee verband houdende leer van de consubstantiatie aandacht besteed.

Dat was geen verhindering om de Lutherse als mede-christenen te erkennen.

Er zijn ook na Calvijn pogingen aangewend om tot eenheid te komen.

Het is wel aardig eens te wijzen op het optreden van de Schot John Dury (Duraeus), die zich de vereniging van de protestantse kerken tot levenstaak had gesteld. Hij ontplooidde een geweldige activiteit, reisde stad en land af. Hij kwam ook naar ons land en wendde zich o.a. tot Johannes Bogerman, die als oud-praeses van de Nationale Synode een vooraanstaande plaats in de Gereformeerde Kerken innam.

Er werden namelijk, en nu wordt het heel actueel, nog al wat bezwaren tegen Duraeus geuit, omdat het hem als **privaat-persoon** niet geoorloofd zou zijn zulke pogingen in het werk te stellen en men vroeg zich af of die pogingen in die tijd nuttig waren.

We merken al, het pad van hen, die in de verdeeldheid van Gods kinderen niet willen berusten, gaat nooit over rozen. Hun „ambts-individualisme” wordt niet in dank afgenomen.

Duraeus klopte niet helemaal tevergeefs bij Bogerman aan, want hoewel laatstgenoemde al zijn tijd nodig had voor het werk van de bijbelvertaling vond hij gelegenheid Duraeus te antwoorden. Hij schreef o.a. „dat velen verlangden dat Duraeus voor een zaak van zo groot gewicht een wettige zending mocht hebben zowel van de kerk als van de staat”; maar in de aanvang van zijn brief schreef Bogerman dat de pogingen van Duraeus om de vrede en de eendracht te bevorderen tussen de zogenaamde Evangelischen bij alle vromen de grootste lof verdienden” (zie H. Edema van der Tuuk, Johannes Bogerman diss. 1868). Duraeus is voorzover mij bekend niet geschorst.

Het is niet gelukt tot eenheid van kerkelijk leven tussen Lutherse en Gereformeerden te komen, hoewel pogingen daartoe zijn aangewend.

We zien daarin iets van de beperktheid van alle Reformatie op deze aarde.

Reformatie wil immers niet zeggen dat een smaldeel zich als keurgroep van het geheel losmaakt, maar dat we met **al de heiligen** in her-

Het Gereformeerde leven

IV

„Met al de heiligen”

In het voorafgaande hebben we betoogd dat de Gereformeerde Kerken in hun belijdenis uitdrukking geven aan het **christelijk** geloof.

In het belijden ligt uitgedrukt de door de Geest gewerkte eenheid in Christus, een poging om met al de heiligen te vatten hoe groot de breedte en lengte en diepte is.

In zijn boek „Het ware geloof” heeft wijlen ds. S. G. de Graaf er terecht op gewezen dat we met de uitdrukking, dat de belijdenis „akkoord van kerkelijke gemeenschap” is, voorzichtig moeten zijn, omdat we een aspect van een zaak nooit voor het geheel moeten aanzien.

Daarom moeten we steeds weer de vraag stellen: Hoe fungeren deze geschriften als schriftuurlijk oecumenisch goed in de christelijke kerk.

Wanneer vaststaat dat we te doen hebben met geschriften van mensen, staat ook vast dat omstandigheden en tijd een geducht woord meespreken.

Als we ons kortheidshalve tot de Heidelbergse Catechismus beperken, vinden we daarin de bespreking van de twaalf artikelen van het geloof, de sacramenten, de tien geboden en het onze Vader, in de bekende indeling, ellende,

verlossing en dankbaarheid.

De controversen met **Rome** komen voortdurend aan de orde.

De formuleringen over: hen, die hun zaligheid en welvaart bij de heiligen zoeken, de mis, het verband van geloof en werken, kennen wij allen.

Nu is er sedert de zestiende eeuw een ontwikkeling bij Rome en bij de kerken van de Reformatie.

Het is de Roomse kerk niet gelukt de „keters” er onder te krijgen, het is ons niet gelukt de Roomsers van de onschrijftuurlijkheid van hun dwalingen te overtuigen.

Wie van mening is dat in de Roomse kerk alleen maar afgoderij en heidendom te vinden is, ziet hier geen moeite.

Maar wie daar, ondanks het feit dat het licht onder de „korenmaat” van het kerkelijk gezag geplaatst is, ondanks de vele dwalingen, toch nog vruchten van het Woord opmerkt, voor hem ligt hier wel een probleem.

Er zou hierover veel op te merken zijn. Wonderlijk is de werking van het Woord op deze aarde.

Laat niemand menen dat ik visioenen van eenheid zie.

Toch willen we de vraag stellen hoe wij als belijdende kerk, die de formulieren handhaaft tegenover Rome staan.

nieuwd en vernieuwd verstaan van het Woord optrekken.

En wordt in de kerk het tempo niet dikwijls bepaald door de kleinen en de zwakken?

Nadat er zo dikwijls onder ons gesproken is over het werk Gods in de Reformatie is het nuttig ook eens te spreken over de Reformatie als het werk van mensen. We zullen nooit doorgronden op welke wijze het werk van God en het werk van mensen dooreengestrengeld liggen in dit leven; dit is het geheim van Gods schepping en verlossing.

Een beroep op het werk van God, dat er in alle reformatie is, ontslaat ons niet van onze **verantwoordelijkheid** en daarom blijven we geroepen ons rekenschap te geven in een voortdurende bezinning.

Het gaat immers om de kerk van Christus, waarin allen die Hem in onverderfelijkheid liefhebben een plaats hebben.

En het gaat om ons getuigenis en onze plaats in deze wereld.

Zo hebben we in dankbaarheid gewezen op de rijkdom die ons in onze belijdenis-geschriften geschonken is, maar ook op de beperktheid daarvan. Er is sedert Dordrecht om de handhaving van de belijdenis veel te doen geweest en allen die zich Gereformeerd noemen in ons Vaderland hebben daar vandaag weer mee te doen.

Uit die strijd zullen we onze lering moeten trekken.

Over de strijd tegen de Remonstranten in Dordt hebben we al geschreven.

In de negentiende eeuw hebben zich de moeiten voorgedaan rondom wat een synode kort geleden de "quatenus-geest" noemde.

Eén van de vragen waarvoor de Gereformeerde wereld zich vandaag gesteld ziet is: "Staat en valt de christelijke kerk met de drie formulieren van enigheid".

Wordt deze vraag gesteld uit het begeren om zich los te maken van alle binding in de kerk en te komen tot een eenheid ten koste van de waarheid, dan is het stellen van de vraag een aanslag op het leven van de kerk. Men kan zich echter deze vraag ook stellen bij aanvaarding van de belijdenis. Wie een leer over de pluriformiteit van de kerk aanhangt heeft met deze dingen geen moeite; hij streeft rustig voort naar de meest zuivere openbaring van het lichaam van Christus.

Tot het levenswerk van wijlen prof. dr. K. Schilder heeft ook gehoord zijn strijd tegen de pluriformiteit en voor een kerk, waarin plaats is voor ieder, die Christus door een waar geloof is ingelijfd.

In de Vrijmaking ging het velen om die kerk; daarom verwierpen zij bindingen van mensen.

We kunnen deze vragen ontwijken en, de strijd moe, het hoofd in de schoot werpen. Een vereniging van allen die de drie formulieren aanvaarden is naar de mens gezien al een onmogelijkheid gebleken.

Wat willen we dan verder?

Evenwel de tijd is nabij dat we in de laatste schansen worden teruggeworpen. De tijden van de Dordtse Synode, van Afscheiding en Doleantie keren niet weer en we groeien naar een "normale" situatie in deze wereld.

Hoe staan we in deze wereld en wat is onze kracht.

Er is de laatste tijd heel wat bezorgdheid uitgesproken over de handhaving van de belijdenis in onze kerken; we kunnen dit voor een deel verstaan. Er is ook bij ons bezorgdheid op dit punt.

Daarover een volgend maal.

H. J. v. d. Kwast

BOEKBESPREKING

Dr. R. H. Bremmer, **Herman Bavinck en zijn tijdgenoten**, J. H. Kok N.V., Kampen 1966 - f 22,75.

III

De bewogen levensgang van Bavinck kan ons leren, dat er inderdaad, zoals Southworth opmerkte, in de historie, met inbegrip van de kerk-historie bitter weinig nieuws onder de zon is. Voor ons, die leven in een kerkelijke gemeenschap, waarin conflicten en polemieken aan de orde van de dag zijn, is het een troost, (zij het een schrale!) te horen, dat deze verschijnselen ook vroeger reeds het kerkelijk leven teisterden. We denken hierbij in de eerste plaats aan

het conflict Lohman-Kuyper, dat Bremmer breedvoerig beschrijft, daar Bavinck optrad als voorzitter van de in 1895 ingestelde enquête-commissie, die deze controverse („de Seinpost-affaire") had te onderzoeken. Zoals meermalen het geval is, blijkt het niet gemakkelijk de eigenlijke punten in geding te achterhalen. De wortels van dit conflict lagen zeker voor een groot deel ook in de persoonlijke sfeer. Ontstellend is intussen de vastberadenheid waarmee men onder leiding van Kuyper alles in het werk stelde om Lohman schaaakmat te zetten en uit te schakelen. Bavinck probeerde een objectief standpunt in te nemen, maar liet zich toch in deze affaire te veel door Kuyper meeslepen. Een van de weinigen in de VU-kring, die begrip toonden voor Lohman was haar president-directeur, de voortreffelijke Willem Hovy. Hij schreef in een particuliere brief aan Bavinck: „Een grief die ik tegen velen der broeders heb is, dat zoo weinigen zich in L.s plaats hebben gedacht, en zich geroepen hebben gevoeld balsem in de wonde van zijn hart te gieten, opdat, zoo mogelijk, de bitterheid mocht wijken"(100). Kan hetzelfde niet worden gezegd van vele conflicten en procedures in onze tijd?

Vervolgens herinneren wij aan de ellendige opleidingsstrijd, die in de jaren 1899-1902 zijn hoogtepunt bereikte. Het lust ons niet deze strijd, waarvan Bremmer zeer uitvoerig handelt, hier op te halen. Uiterst fel stonden de voorstanders van Theologische school en Vrije Universiteit tegenover elkaar. De mannen van A vreesden niet ten onrechte, dat de leiders van de doleantie de School wilden verzwakken. De hautaine wijze, waarop men dikwijls over de School sprak en de herhaalde pogingen om Bavinck aan de VU te verbinden, zetten begrijpelijkerwijs kwaad bloed. De atmosfeer in het kerkehuis werd bedorven door de kwalijk riekende dampen van gekonkel, gekuip, geknoei, kerkpolitiek, berekening, touwtrekken achter de schermen, harts-tochten, wantrouwen etc. We zien met beschamende duidelijkheid, dat de geschiedenis der kerk een door en door menselijke geschiedenis is, waarin de boosheid van het hart haar verwoestende invloed uitoefent. Bavinck zelf zei later zijn studenten meermalen: „gewone politiek heeft meestal een vuile kant, maar kerkelijke politiek heeft er altijd een!" (bij Hepp. 322). Uiterst instructief is het nu bij Bremmer te vernemen, dat in deze opleidingsstrijd allerlei factoren en aspecten zijn waar te nemen, die ook in de latere conflicten binnen de gereformeerde kerken naar voren treden. Daar is bijvoorbeeld de centrale en vaak doorslaggevend positie van de theologische hoogleraren ter synode (91) Vervolgens de rol van de kerkbodes, die het kerkvolk in een bepaalde richting opjutten. Bremmer schrijft terecht: „Zoals vaak waren de kerkbodes nog veel felller dan de leidinggevende organen" (129), waarbij overigens moet worden aangetekend dat de kerkbode-redacteurs veelal wél aan die leidinggevende organen hun koers ontleenden. Bremmer spreekt in dit verband dan ook op goede grond van „een min of meer ge-dirigeerde pers" (130). J. van Golverdinge, ouderling-afgevaardigde ter synode van Arnhem 1902, een nuchter en scherp waarnemer merkte in een eigen rapport op: „In de kerkboden, die ik wel eens genoemd heb, parasieten in ons kerkelijk leven, kon men wekelijks de grofste hatelijken lezen; weinig goeds, maar onnoemelijk veel kwaad hebben die zogenaamde kerkboden aangericht; door geschrijf, dat zoo heel gespeend was aan alles wat lieflijk is en wel luidt, werd ons goede gereformeerde volk opgezweept" (148).

Op deze synode van Arnhem viel de beslissing. De beide voorstellen waarover tenslotte moest worden gestemd-van Bavinck en van ds T. Bos-verschilden merkwaardigerwijs zakelijk niet eens zo bar veel. Maar, zoals Bavinck aanwees, kreeg door, de zo invloedrijke psychologische factor, het voorstel-Bos een zwaargeladen betekenis als belichaming van het door Lindeboom en de zijnen voorgestane beginsel inzake opleiding en theologie (154). De groep-Lindeboom vormde een minderheid van 17 man. Frappant is de opmerking in het latere relaas van Bos: „Wat moeite toen gedaan werd, om van de 17 (2 professoren en 15 leden) over te halen tot andere partij, behoeft niet in bijzonderheden gemeld" (156). Men wordt hier terstond herinnerd aan wat zich afspeelde op de recente synode van Rotterdam-Delfshaven in 1964. Er is echter een belangrijk verschil tussen beide synodes. De synode van Arnhem bewaarde nl. „de stijl, die haar van het begin af gekenmerkt had, om indien enigzins mogelijk niets te forceren" (151). Na de aanvaarding van het voorstel Bavinck

vroeg de praeses ds H. Hoekstra, de wijze „dolerende" predikant van Arnhem, dan ook nadrukkelijk of de minderheid zich naar de meerderheid kon conformeren. Toen vervolgens de minderheid bij monde van ds Bos verzocht terwille van de vrede in de kerken het aangenomen voorstel niet uit te voeren, werd dit verzoek ingewilligd. Dit besluit voorkwam een scheuring, aldus Bremmer (156). Men vraagt zich achteraf met spijt af, waarom en de synode van Utrecht-1944 en die van Delfshaven-1964 bij de afwikkeling van minstens even belangrijke zaken niet dezelfde christelijke gezindheid in praktijk hebben gebracht!

Zoals het doorgaans het geval is met mannen die zoeken naar synthese en overbrugging der tegenstellingen, geraakte Bavinck in deze strijd tussen de wal en het schip en werd hij in een positie gemanoevreerd, die hem innerlijk in feite allerminst bevredigde. Na Arnhem zag hij geen mogelijkheid meer langer aan de school te blijven en vertrok hij naar de VU. Hij heeft in die periode ontzaglijk veel moeten verwerken. Van de zijde van A heeft men hem vaak onbillijk bejegend, waarbij men vergat, hoeveel Kampen aan hem te danken had. Een van de — ons niet onbekende! — beschuldigingen hield in, dat hij „gedraaid zou zijn". Zijn critici vergaten daarbij vaak, dat zij zelf soms ook meermalen overstag waren gegaan. Hepp heeft niet helemaal ongelijk, als hij in zijn biografie de geestige opmerking maakt: „Men betitelde hem in confidentieele gesprekken als een draaibord. En die hem dat verweten, hadden meestal zelf ook een paar draaibewegingen achter den rug, maar omdat zij niet op hetzelfde punt tot stilstand waren gekomen als Bavinck, zagen zij zichzelf voor standvastigen aan" (285). Er zou veel gewonnen zijn, wanneer men algemeen tot de erkenning kwam, dat wij allen zonder uitzondering ons voortdurend heroriënteren. Als levende mensen kunnen wij niet anders. Alleen wat dood is, beweegt zich niet meer.

Intussen: de synode van Arnhem moge een breuk hebben verhoed — en dat is niet gering — het geschokte vertrouwen was daarmee nog niet hersteld. De Gereformeerde Kerken bleven zitten „met een diep ingeworteld wantrouwen, wat een halve eeuw later mede zou leiden tot de crisis van 1944" (Bremmer, 275). Jongeren, die zich verbaasd afvragen, hoe de scheuring van 1944 psychologisch en menselijk gezien ooit mogelijk is geweest, moeten het trieste relaas over de opleidingsstrijd maar eens op zich laten inwerken. Overigens kan men slechts diep betreuren, dat zo ontzaglijk veel energie, tijd en levenskracht verspild werd aan een zaak, die ons thans amper meer interesseert. Kerkelijke conflicten als deze leiden de aandacht vaak op fatale wijze af van de wezenlijke vragen, Bavinck zag dit scherp: „Wij krijgen op politiek, op sociaal en wetenschappelijk gebied en vooral op historisch-critisch terrein quaestiën, waarbij deze niet van de minste waarde is" (192).

Naast het conflict Kuyper-Lohman en de opleidingsstrijd vermeldt Bremmer nog andere feiten en gebeurtenissen, die een actueel aspect vertonen en waarin wij onszelf herkennen. Kostelijk is het te lezen over deining naar aanleiding van een spreekbeurt van de rooms-katholieke voorman Schaeplman in Kampen. Noordzij, Bavinck en De Cock hadden hem verwelkomd in een zijkamer „bloot uit burgerlijke beleefdheid". Maar Lindeboom en ook Brummelkamp waren daar slecht over te spreken. Verschillende vergaderingen waren nodig om de zaak te sussen (52). Bekend is de discussie tussen Ten Hoor en Kuyper over de kerk, waarin Bavinck pogde te bemiddelen. Ook toen worstelde men reeds om de rechte begripsmatige onderscheidingen. Behartigenswaardig is wat Bavinck Ten Hoor toevoegde: „Een klein ziertie meer bescheidenheid ware op sommige bladzijden van Ten Hoor's geschrift niet misplaatst geweest en kon over het algemeen ons afgescheidenen geen kwaad" (67). We noemden slechts enkele dingen. Het boek van Bremmer staat vol met dergelijke leerrijke passages.

Bremmer heeft de enorme hoeveelheid stof tot een boeiend verhaal verwerkt. De nauwkeurige documentatie is een exponent van de zorgvuldigheid, waarmee hij zijn taak heeft opgevat en ten uitvoer gebracht. Echte „fouten" zal men in dit boek niet gemakkelijk kunnen opsporen. Toch willen we enkele kritische kanttekeningen plaatsen. Om te beginnen: Bremmer staat wel bijzonder lang en breedvoerig stil bij de opleidingskwestie en al wat daarmee annex is. Leerzaam is dit gedetailleerde relaas in hoge mate (zie boven), maar binnen het raam van Bavinck's levensbeschrijving krijgt dit alles o.i.

cen te zwaar accent. Ongetwijfeld, deze kwestie heeft Bavinck enorm in beslag genomen, maar hij is er toch niet in op- of ondergegaan. Vergeten wij niet, dat Bavinck de man was, die van eens pannende senaats-, curatoren- of synodevergadering thuis gekomen, weer de pen opnam en een theologische inhoudrijke brief schreef aan Chantepie de la Saussaye jr, Daubanton of een van zijn andere ethische vrienden en gesprekspartners. Dat laatste was in deze critieke tijd óók een stuk leven van hem! Ook hier blijkt, dat men naast deze biografie de dissertatie nodig heeft om het volledige beeld van Bavinck in het vizier te krijgen! Voorts publiceerde hij juist in de spannendste periode, van 1899 tot 1902, het vierde deel van de dogmatiek — op zichzelf al geen kleinigheid — en verschillende waardevolle geschriften van kleinere omvang. De belangstelling voor andere zaken was dus niet verdwenen!

De auteur heeft zich veel moeite getroost de niet altijd doorzichtige laatste levensperiode van Bavinck zo duidelijk mogelijk te schetsen. Evenals elders boort hij daartoe alle mogelijke bronnen aan. Toch had hij deze beschrijving nog enigszins kunnen uitbreiden en verscherpen, als hij gebruik gemaakt had van de bij Kok uitgegeven pocket van Puchinger over Colijn en de dissertatie van de literatuurhistoricus Kraan over „Ons Tijdschrift”. „Ons Tijdschrift” was een litterair orgaan, dat als spreekbuis diende voor verschillende jongeren, die zich in de door Kuyper en zijn officieren beheerste gereformeerde wereld slecht thuis voelden. Met Bavinck, die eveneens bezwaren koesterde tegen Kuyper's leiderschap en tegen de hele „image” van het toenmalige gereformeerde leven, onderhield dit tijdschrift een zekere relatie. Kraan verwijst in zijn studie herhaaldelijk naar Bremmer's dissertatie; Bremmer had voor zijn biografie weer van Kraan profijt kunnen trekken. Een ander interessant aspect van Bavinck's laatste levensjaren is zijn toen nog eenmaal sterk oplevende belangstelling voor de ontwikkeling der natuurwetenschap, vooral met het oog op de exegese van Genesis I. Dr. W. H. van der Vaart Smit verschaft daarover interessante gegevens in zijn artikel „Bavinck's Schriftbeschouwing in verband met de eerste hoofdstukken van Genesis” in „Onder eigen vaandel”, VIII, 1933, 45-63. Hij maakt o.a. melding van Bavinck's interesse voor Kohnstamm's beschouwingen over het begrip natuurwet. Van der Vaart Smit, die onder Bavinck's leiding promoveerde op een dissertatie over „De natuurphilosophie en het theïme”, deelt mee, dat hij over natuurphilosophische vragen ook correspondenties van Bavinck's hand bezit. Het zou de moeite lonen te onderzoeken, of deze brieven nog voorhanden zijn. In het voorbijgaan merken wij op, dat Bremmer voor dit tijdvak ook nog een en ander had kunnen ontlenen aan Buskes' „Hoera voor het leven”, waarin een afzonderlijke schets over Bavinck voorkomt.

Deze beide punten vormen het belangrijkste deel van onze kritiek. Om nog wat „kleingood” te releveren: Het reeds in de dissertatie uitgesproken (I, 377) en hier (II, 249) herhaalde oordeel, dat „Magnalia Dei” — een boek, dat in de boekenkasten van vele gereformeerden nog te vinden is — „maar matig boeit” is o.i. aanvechtbaar. Op p. 254 had vermelding verdiend, dat Bavinck het niet eens was met het dogmatisch standpunt van Netelenbos. Te waarderen is, dat Bremmer een relatief gunstig oordeel uitspreekt over Hepp's biografie. Hepp's benadering van Bavinck is dikwijls wat arrogant en zelfverzekerd, maar zijn boek blijft van betekenis, ook naast de studies van Bremmer. Bremmer zelf verwijst er voortdurend naar. Op een enkel punt had hij er nog meer gebruik van kunnen maken. Zo had hij b.v. in de typering van Bavinck's Stonelezingen over de Wijsbegeerte der Openbaring (Bremmer II, 250) kunnen terugrijpen op een door Hepp (319) geciteerde korte passage uit een brief van Bavinck aan zijn vriend Snouck Hurgronje, waarin hij zelf de strekking van deze lezingen zeer kernachtig samenvat. Een enkele maal is de verdeling van de stof over de hoofdstukken niet geheel overtuigend. Zo biedt het hoofdstuk Amsterdam II (1914-1920) sommige gegevens, die ook in het hoofdstuk „Pedagoog” hun plaats geweest zouden zijn. Tenslotte een rondglossie van meer huiselijke aard. Grappig is dat Bremmer als een echte zorgzame pastor zich min of meer het hoofd breekt over de vraag hoe de vader van de grote Herman, de afgescheiden dominee Jan Bavinck zijn hart kon verliezen aan een hervormd meisje (13). Het 'probleem' lijkt ons in deze vorm enigszins onhistorisch gesteld. Lag hier voor de oude afgescheidenen een probleem? Voor hen gold in za-

ken als deze kennelijk 'de vreze des Heren' als de hoofdzaak, waaraan de kerkvraag ondergeschikt was. De keuze van de kerk zal doorgaans wel van de man afgehangen hebben. Hoedemaker trouwde met de dochter van een afgescheiden ouderling uit Utrecht, die zich door haar echtgenoot blijkbaar zonder veel bezwaren weer de „vaderlandse” kerk liet binneloodsen. Noch in het geval van Bavinck noch in het geval van Hoedemaker bespeuren we iets van strubbelingen en complicaties.

Wij hebben lang bij dit boek van Bremmer stilgestaan, maar het verdiende dit o.i. ten volle. Deze mooie biografie verrijkt ons met veel nieuwe gegevens. Ook voor de geschiedenis van de Theologische Hogeschool, en Vrije Universiteit en Anti-revolutionaire partij, alsmede voor de levenshistorie van Kuyper levert zij waardevolle bijdragen. In feite is Bremmer's studie metterdaad uitgegroeid „tot een histoire intime van de Gereformeerde Kerken in Nederland vooral gedurende het eerste decennium van haar bestaan sinds 1892” (Woord vooraf). Wij ontvangen hier een prachtige reportage van de opbloei en consolidatie van „het Calvinistisch Reveil”, dat in deze tijd van „verbroken kaders” (E. G. van Teylingen) meer dan ooit in de crisis verkeert. Daardoor helpt zij ons in de broodnodige bezinning op de vraag, wat ons gereformeerd zijn vandaag te betekenen heeft. Het zou de mooiste beloning voor de auteur zijn, indien wij, gestimuleerd door zijn beide boeken, zich ten behoeve van deze bezinning opnieuw gingen verdiepen in de kostbare erfenis van Herman Bavinck, wiens klassieke Dogmatiek en tal van zijn andere geschriften geen dood maar een „levend verleden” (K. J. Popma) vertegenwoordigen.

J. Veenhof.

PERSSCHOUW

Bijbelkennis

Enkele dagen vóór Pinksteren stelde een medewerkster van De Telegraaf een onderzoek in naar de kennis omtrent wat op de grote Pinksterdag was geschied. Ze belde een aantal mensen op en stelde hun de vraag: Wat is Pinksteren.

Hier volgen de antwoorden die, ze ontving:

Een (hervormde) huisvrouw: „Pinksteren, o heer! Kinderen help me eens even formuleren. Ik' dacht dat 't de opstanding was. Of was dat met Pasen? Nou, dan zit ik er een paar weken naast.”

De vrouw van een kunstsmid: „Was het niet de terugkeer op aarde na veertig dagen? O, betekent Pinksteren vijftig? Nou, dan, dat scheelt toch niet zo erg veel. Ik geloof dat er een ontmoeting was met mannen op de weg. Twee waren 't er. En als het niet klopt dan wijt je het maar aan mijn bijbel. Die is uit 1598 en dus niet meer zo erg leesbaar...”

Een (gereformeerde) vertegenwoordiger: „Pinksteren, jazerker. Toen is het hele zendingswerk gestart. De heilige geest werd uitgestort over de discipelen. Het derde deel van de godheid kwam toen voor het eerst aan de orde. De geest, dat is de image van het christelijke geloof.”

Een (hervormde) kassier: „Dat is het opstandingsfeest. O niet? Nou ja, ik zit ook midden in mijn facturen! Nou weet ik het weer, het was iets met een uitstorting, dat leer je tenminste op de christelijke school.”

Een (hervormde) apothekers-assistente: „O, vreselijk, moet dat nou? Was het niet de uitstorting van de heilige geest? Iemand, ik weet niet hoe die heet, kon ineens allerlei talen spreken en hij had vuurtongetjes boven z'n hoofd.”

Trooster

Een (hervormde) negentigjarige: „Natuurlijk, het was de uitstorting van de heilige geest. Jezus heeft ons de heilige geest gegeven als troost omdat Hij op Hemelvaartsdag heenging. Ik zal u een trooster achterlaten. Ja hoor kind, zo is 't.”

Een (doopsgezinde) cartoonist: „Ja hoor, dat weet ik wel. Met Kerstmis was de geboorte, met Pasen de kruisiging en met Pinksteren de verrijzenis...”

Een arts: „De opstanding, geloof ik. O was dat met Pasen? Nou laat mij dan maar liggen, met m'n natje en m'n droogje.”

Een kruidenier: „Dat was de uitstorting van de heilige Geest. Maar wat dat betekent, nee,

dat weet ik niet. Mijn kinderen wel. Die hebben de kinderbijbel. Ik zeg maar zo: beroerd worden ze d'r niet van.”

Een secretaresse van een ambassade: „Pinksteren? Nou, een heerlijke holyday hè? Ach, 't verwatert allemaal zo. Dat komt omdat de kerk geen hold meer heeft op de people. Dat vind ik erg jammer. Of ik 't zelf weet? Allicht, het is de uitstorting van de heilige Geest.”

Een vijfjarig leerlingetje van een kleuterschool: „Nee hoor mevrouw, dat weet ik niet, maar ik weet wel dat ik er nog een versje voor moet leren...”

Het was ten slotte een gereformeerde dominee die het (net als de negentigjarige...) heel exact zei. „Met Pinksteren,” zei hij, „zond God ons de heilige Geest als de trooster, om bij ons te blijven tot in der eeuwigheid. Het pinksterfeest wordt ook wel genoemd het geboortefeest van de heilige kerk.

Het Nederlandse volk gaat wat de bijbelkennis betreft al meer lijken op dat friese dorp waar iemand op de meermalen door hem gestelde vraag: kent U Jezus? steeds het antwoord kreeg: Nee, die woont hier niet.

C. V.

INGEZONDEN

APARTHEID

Nu er ook in onze kring velen zijn die begrip vragen voor de politiek van de regering van de Zuid-Afrikaanse republiek, lijkt het mij goed de aandacht te vestigen op een tweetal berichten, die op deze politiek een merkwaardig licht werpen.

Het eerste betreft de lustrum-feesten: „In Pretoria is het feit gevierd dat Zuid-Afrika vijf jaar geleden een republiek werd. Voor uitsluitend blanken werden de feestelijkheden in deze stad ingeluid met een fanfare van trompetten en het inschakelen van de feestverlichting.

Een regeringswoordvoerder zei dat er uitgebreide regelingen waren getroffen voor het vieren van de gebeurtenissen door de niet-blanken „in hun eigen gebieden”.

De feestelijkheden werden op 31 mei beëindigd met een grote militaire parade, waaraan ongeveer 20.000 man deelnam. Driehonderd vliegtuigen vlogen bij deze gelegenheid over de stad.”

Vervolgens het minder rooskleurige bericht, overgenomen uit „Weeknieuws van de Evangelische Broedergemeente te Zeist” (21 mei 1966):

„Uit de Uniteit - Zuid-Afrika. Op 11 februari vernamen de ca. 40.000 kleurlingen in district 6 van Kaapstad, dat dit district „blank” was verklaard. Er is een termijn van 1 jaar gesteld, waarna de ruim 6000 gezinnen uitgewezen kunnen worden naar de afgelegen kleurling-wijken aan de rand der stad. Ca. 120 blanke gezinnen worden niet door deze verordening getroffen. Dit betekent dat er over enige jaren geen kleurlingen meer mogen wonen. Daarmee is Moravian Hill, waar ons werk in Kaapstad begon, waarvan het het middelpunt is, verloren.

Dit gebeurt in het jaar 1966, nu de gemeente Moravian Hill zich op haar 80-jarig bestaan voorbereidt. In 1885 werd aan de voet van de Duivelspiek een stuk grond met huis gekocht en in 1886 werd de nieuwe, grote kerk ingewijd. Ook begon men met een school, de tegenwoordige Zinzendorf-school, die 480 leerlingen telt en 13 leerkrachten onder leiding van Br. P. G. Saville. Deze is naast Br. H. Huber de tweede geordende predikant der gemeente Moravian Hill. —

Van hieruit werd het hele werk in de stad opgebouwd en in de 8 andere hoofdgemeenten en de gemeente Langa/Nyanga, die nu tot Zuid-Afrika-Oost behoort. Goodwood, dat van de Rheinische Mission bij ons kwam, werd reeds vorig jaar het slachtoffer van zulk een verordening.

Alle respectabele bewoners van dit stadsdeelte worden zwaar getroffen door het bevel weg te trekken. De zekerheid van hun woning, waar velen van hen werden geboren en opgegroeiden, wordt hun ontnomen. Vooral die leden onzer gemeente worden getroffen, die in de kleine huizen voor en naast de kerk wonen. Men zeet wel, dat door zulk een verordening kerk en school niet worden getroffen, maar wat hebben wij aan de gebouwen, als gemeente en kinderen weg zijn? —

Wij willen Jezus volgen. Onze gemeentelieden bidden en wachten af wat Gods weg is. Wij rekenen op Zijn hulp in de grote moeilijkheden, die ons hebben getroffen, als gemeente nu reeds op zovele plaatsen, en als leden der gemeente persoonlijk. Wij buigen ons onder Zijn hand, die kastijdt, maar ook geneest.

Moge Zijn Woord voor ons, die rechtstreeks getroffen zijn, een nieuwe, levende betekenis krijgen, doordat Hij ons Zijn weg toont en wij die gaan.

w.g. P. W. Schaberg."

Wij praten graag over „rechts houden" (ook in de politiek), maar hier rijst toch wel de vraag of het niet de zucht naar zelfbehoud en naar consolidering van de economische macht is (de zwarten mogen, of liever gezegd moeten, immers wel **de mijnen** in), welke als diepste politieke drijfveer moet worden aangemerkt.

Utrecht.

P. Aalbersberg.

KERKNIEUWS

Beroepen te Krommenie en te Voorthuizen: K. B. Holwerda te Zalk en Veecaten; te Hilversum: A. Veltman te Rotterdam-Delfshaven; te Groningen-Zuid: drs. D. Deddens te Leeuwarden.

Aangenomen naar Doetinchem en Doesburg: C. v. d. Jagt te Zoutespui; naar Haulerwijk: I. van Til te Treebeek.

Bedankt voor Bergentheim (2e pred.pl.): M. Brandes te Meppel.

Kandidaat beroepbaar. De classis Dordrecht-Gorinchem heeft vrijdag j.l. kand. J. Stuij, Lekdijk 120, Langerak, praeparatoir geëxamineerd en hem toegestaan te staan naar het ambt van Dienaar des Woords in de Gereformeerde kerken.

Bevestiging en intrede. Na bevestiging door Prof. H. J. Schilder met een preek over Matth. 28 : 20 verbond kand. W. Triemstra zich aan de gemeente van Vrouwenpolder met een preek over Hand. 1 : 21, 22. Zondag 5 juni deed ds. N. Bruin, gekomen van Rotterdam-Charlois, zijn intrede te Helpman. Ds. W. G. de Vries bevestigde hem met een preek over Pred. 4 : 17 - 5 : 1. De intree-preek handelde over 1 Cor. 3 : 18-23.

Ds. A. Duits. De classis Hoogeveen besloot voor de laatste maal een antwoord-schrijven te zenden aan de kerk te Enschede-Oost, die aan de classis Hoogeveen had geschreven ds. A. Duits te Emmen weer te erkennen en te ontvangen als dienaar des Woords in de Geref. kerken in Nederland. De classis Hoogeveen antwoordt hierop nu, dat toekenning van een titel zonder ambtsbediening, gemeente en levensonderhoud eer en recht niet redt, zelfs het recht uitholt.

De betiteling „predikant in de Geref. kerken" komt naar het oordeel van de classis Hoogeveen alleen aan diegenen toe, die door een beroep aan een plaatselijke kerk zijn verbonden, en kan alleen worden toegekend door de classis waartoe deze kerk behoort.

Ten aanzien van enkele andere punten zegt de classis Hoogeveen toe zich te zullen verantwoorden in haar revisieverzoek aan de e.k. generale synode. De classis Hoogeveen vraagt ten slotte van de kerk te Enschede-Oost, van de classis Enschede en van alle kerken en classes die hetzelfde uitspraken, het zogenaamd erkennen en ontvangen van br. Duits als dienaar des Woords in de Geref. kerken terug te nemen, omdat dit een zeer wanordelijke uitspraak is.

De kerkeraad te 's-Gravenhage -Oost besloot aan de kerk te Emmen te schrijven, dat deze allereerst geroepen is ds. A. Duits in haar midden als predikant te ontvangen. Zoals in 's-Gravenhage-Oost gebeurd is in 1947, toen de Geref. Evangelische Gemeente met haar predikant ds. J. W. Verhey toelating tot de gemeenschap onzer kerken verzocht en zij met haar predikant is aanvaard, zo zal dit temeer moeten geschieden, wanneer een kerk een zusterkerk die door geringe zielental niet zelfstandig kan blijven bestaan, in haar midden opneemt met haar predikant, niet als een broeder die beroepbaar wordt gesteld, doch als predikant die aan de door de Here hem toevertrouwde kudde verbonden blijft.

Classis Amersfoort. De classis Amersfoort ontving van de kerkeraad van Baarn het verzoek adhaesie te betuigen aan zijn uitspraken inzake de schorsing van Ds. A. van der Ziel in de besluiten van de Generale Synode terzake. De kerkeraad van Baarn sprak als zijn oordeel uit, „dat allerminst in de besluiten van de Generale Synode is bewezen en aangetoond, dat ds. A. van der Ziel een openbare en grove zonde heeft bedreven als bedoeld in artt. 79 en 80 K.O."; voorts „dat de schorsingsdaad d.d. 5 en 9 juli 1963, door de kerkeraad van Groningen-Zuid „in eigen verantwoordelijkheid" voltrokken, is geschied in strijd met art. 79 K.O., zonder dat de dwingende noodzaak daartoe onweerlegbaar is aangetoond"; in de derde plaats werd gewezen op een zeer ernstig gebrek aan eenstemmigheid, „wat alle bewijs van aanwezigheid van een

openbare grove zonde zozeer aantast, dat het vermaan daarover onmogelijk de consciëntie van ds. A. van der Ziel kan aanspreken". De classis meende in geen van de drie onderdelen van dit besluit met de kerkeraad van Baarn te kunnen meegaan en sprak uit:

„1. dat de kerkeraad van Baarn bedoelde synodebesluiten niet voor vast en bondig houdt, zonder het in art. 31 K.O. gevraagde bewijs te leveren;

2. dat de kerkeraad, als hij in overeenstemming met art. 31 K.O. alles wil doen om in de kerkelijke weg tot een herroeping van genoemde uitspraken te komen, zal moeten beginnen met bedoeld bewijs over te leggen;

3. dat de classis aan het verzoek van de kerkeraad van Baarn op de door hem ingeslagen weg te volgen, niet kan voldoen".

Spaanse ex-priester treedt tot kerk toe. In de kerk van Velp werd belijdenis des geloofs afgelegd door Juan — Teodoro Sanz Pascual en zijn echtgenote Maria Cid de Sanz, die de wens te kennen hadden gegeven met hun zoontje Juan-José Sanz Cid te worden opgenomen in de gemeenschap der kerk. De heer Sanz was in Spanje priester bij de R.K. kerk. Hij verblijft thans met zijn gezin in het onder leiding van Ds. H. J. Hegger staande tehuis voor ex-priesters „De Wartburg" te Velp. Door de Stichting „In de rechte straat", die „De Wartburg" exploiteert, is contact opgenomen met de kerk van Riiswijk (Z.-H.), om de mogelijkheid te onderzoeken, dat de heer Sanz werkzaam kan blijven in de verkondiging van het evangelie.

Nieuw orgel in Dalfsen. Het orgel in de kerk van Dalfsen is totaal vernieuwd en belangrijk uitgebreid. De bouw, herbouw en uitbouw van dit orgel is geheel het werk van de organist, de heer G. J. Hulst en enkele helpers, die op het resultaat van hun arbeid trots kunnen zijn. Tijdens de officiële ingebruikname werd het vernieuwde instrument bespeeld door Dirk Janszoon Zwart.

P.S. Noord-Holland over Beverwijk:

In verband met een brief van de kerkeraad-ds. Oosterhoff te Beverwijk, waarin hulp en bijstand van de Part. Synode werd gevraagd tot opnemng van deze kerkeraad in een classicaal verband van zusterkerken, besloot de Particuliere Synode van Noord-Holland deze kerkeraad te adviseren contact te zoeken of te blijven zoeken met de voorheen dolerende kerkeraad te Beverwijk, om samen te komen tot herstel van de gebroken eenheid, waarbij naar het oordeel van de Part. Synode de zaak der wettigheid door geen der beide kerkeraden in geding dient te worden gebracht, doch moet worden uitgegaan van de roeping tot eenheid op basis van de aangenomen leer in de Geref. kerken in Nederland. De Part. Synode attendeerde de kerkeraad-ds. Oosterhoff in dit verband op de uitspraken die de Part. Synode van Noord-Holland 1963 heeft gedaan ten aanzien van bepaalde voorstellingen der leer door ds. L. E. Oosterhoff, welke uitspraken destijds werden gedaan op verzoek van deze kerkeraad.

Indien het voorgaande geen goede resultaten mocht afwerpen, adviseert de Part. Synode deze kerkeraad vervolgens zich „te richten tot de classis Haarlem der Geref. kerken met het verzoek om Christelijke hulp en bijstand om te komen tot bovenbedoeld herstel der eenheid van de kerk des Heren te Beverwijk, in welk verzoek naar het oordeel der Part. Synode de zaak der wettigheid evenmin in geding dient te worden gebracht."

Naar aanleiding van een instructie van de afgevaardigden van de classis Amsterdam sprak de Part. Synode voorts uit, dat de classis Haarlem in haar vergadering van 8 jan. 1966 in haar handelingen ter zake van de voorheen dolerende kerkeraad te Beverwijk en zijn predikant ds. L. E. Oosterhoff de in de uitspraken van de Part. Synode van Noord-Holland van 1965 gewezen weg om de normen voor het kerkelijk samenleven te handhaven niet heeft bewandeld".

De P.S. voegde daaraan toe, dat deze nalatigheid van de classis Haarlem dient te worden afgekeurd als een niet betrachten van de goede trouw in het kerkelijk leven en dat de kerkordelijke normen, waar de uitspraken van de P.S. Noord-Holland 1965 naar verwezen, alsnog dienen te worden nageleefd.

De P.S. 1965 had uitgesproken, dat de aanvaarding van de voorheen dolerende kerkeraad te Beverwijk door de classis Haarlem niet had mogen geschieden, voor en aler de classis zich ervan had overtuigd, dat deze kerkeraad ds. L. E. Oosterhoff als wettig Dienaar des Woords in de Geref. kerk te Beverwijk, erkende, en diens ambtsbediening niet als onwettig zou aanmerken, zolang deze kerkeraad niet de weg van art. 79 K.O. zou zijn gegaan.

Synode in Zuid-Afrika. Die Vrije Geref. Kerke in Zuid-Afrika (Pretoria, Kaapstad en Kemptonpark) kwamen op 19 en 20 mei j.l. te

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw":

adres secretaris en penningmeester: Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling) Zeist. Giro 233117.

Advertentieprijs 20 ct. per mm
Familieberichten 15 ct. per mm

Pretoria in synode bijeen. Het moderamen was als volgt samengesteld. Ds. W. Boessenkool praeses, Dr. C. van de Waal scriba, Ds. H. H. van der Linden assessor. Als praeadvisers woonden de synodevergaderingen bij de zendingen Ds. J. G. Agema, Ds. W. L. Kurpershoek en Ds. J. Vonkeman. De synode aanvaardde een aantal voorstellen. Zo zal de afrikaanse tekst van de formulieren en belijdenisgeschriften worden nagezien en een studie worden gemaakt van art. 36 N.G.B., aangezien in de afrikaanse tekst dit artikel nog in onverkorte vorm voorkomt. Voorts zullen de deputaten ad hoc zich bezig houden met de gezangenbundel en de melodiestukken van de afrikaanse psalmen. Aan de Synode van Die Geref. Kerk in S.A. (de „Dopperkerk") zal een oproep worden gezonden waarin gewezen zal worden op de afwijkingen in leer, dienst en tucht in de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland. Interessant is, dat op de tweede synodedag naar aanleiding van het rapport van deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken „n insiggewende gesprek (is) gehov met die predikante Ds. W. L. Korpershoek en Ds. J. Vonkeman oor die kerklike posisie in Suid-Afrika. Die beide predikante ontken dat hulle staan in diens van Die Geref. Kerk in S.A., maar werksaam is vir hul sendende kerke van Haarlem en Kampen" (we citeren het verslag van Ds. van der Linden).

Tenslotte: de synode besloot aan de staatspresident Mnr. C. R. Swart en de premier Dr. H. F. Verwoerd een brief met zegenwensen te sturen.

Vakantiegangers Bergen, Egmond, Schoorl.

Vakantiegangers in Bergen, Egmond en Schoorl worden attent gemaakt op de kerkdiensten in Alkmaar, gehouden om 10 uur en 17 uur in het gebouw „Waakt en Bidt" Laat 221.

Grafsteen Ds. J. van Bruggen. Tijdens een korte plechtigheid is op de begraafplaats „De Boskamp" te Assen de grafsteen op het graf van Ds. J. van Bruggen overgedragen aan mevrouw B. van Bruggen-Aldersma.

ADRESSEN

Bruchterveld. scriba: J. Spalink, B. 142, post Bergentheim; diaconie: H. Pullen, B. 99 post
Ds. A. C. Haitzma, De Wikke 17, Heerde; tel. ongewijzigd.

Amsterdam-C., diaconie: C. Groot, Grevelin-genstraat 34 I, Amsterdam (Z).

HAARLEM:

HUIS TE HUUR - 9 t/m 29 juli.

± 5 personen.

Telefoon 02500 - 61198.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404-12452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij